

VESTERBYGDENS FJORDE

ET BIDRAG

TIL FORSTÅElsen AF NORDBOERNES NAVNGIVNING

Af skoleleder *Rasmus Bjørgmose*

For menigmand står Østerbygden som indbegrebet af, hvad de gamle nordbobygder var. Af mange grunde er forskningen først og fremmest koncentreret om dette område, der rummer både bispesædet Gardar, høvdingesædet Brattahlid og en betydelig mængde gårde og kirker m. m. Ydermere eksisterede Østerbygden ca. 150 år længere end Vesterbygden, og denne sidste var og blev stedet, hvor de mindre betydende og bemidlede boede. Sagaen beretter f. eks. om Audun fra Vestfjordene, der bragte en isbjørn som gave til den danske konge Svend Estridsen, at han efter sin ankomst til Grønland slog sig ned om vinteren i Vesterbygden sammen med andre mindre velstående, mens de velstående blev i Østerbygden.

Imidlertid må Vesterbygden gøre krav på interesse ud fra sine særlige forudsætninger som den nordiske middelalderkulturs yderste forpost i polarlandene – rent bortset fra, at også denne bygd har sine storgårde og efter forholdene anselige kirker, f. eks. Sandnæs og Anavik.

Imidlertid er det, efter at jeg er kommet til at bo i den gamle Vesterbygd, blevet min opfattelse, at man i de fleste tilfælde ved undersøgelser i disse egne (og vel også andre!) har været alt for tilbøjelig til at bedømme det sete ud fra sine egne og sine samtidiges målestok i stedet for at forsøge at sætte sig i de gamles sted og ligesom leve sig ind i forståelsen af det overleverede.

Dette hænger givetvis sammen med, at adskillige beretninger er blevet udarbejdet, efter at forskeren har rejst nogle få uger igennem et område mange gange større end Danmark, hvorfor han i alt for høj grad må bygge på andres oplysninger. Dette er ikke mindst farligt i Grønland, ikke blot på grund af sproget. Hvad jeg mener, vil jeg gerne illustrere med nedenstående historie, idet jeg henviser til Helge Ingstads „Landet under Leidarstjernen“, hvori han bl. a. skriver (s. 509 ff.) :

„Det er ganske påfaldende at de fleste heltepregede sagn dukker opp så sent som i midten av forrige århundre. (H. I.s kursivering. Forklaringen kan være følgende: Fra Egedes tid og fremover har en lang rekke nordmenn og dansker på Grønland

Fjorden »Qórnoq Svudlua« (Qórnoqs blæsehul). Umiddelbart under krydssets nederste arm på siden af Qingâq-fjeldet (Godthåbsfjordens næsthøjeste, 1616 m) skimtes det formodede »Horna-«, her blot set nordfra.

vært sterkt interessert i å bringe de norrøne grønlandingers skjebne på det rene. De har reist omkring sammen med eskimoer og undersøkt ruiner, gravd og spurt, og faktisk lært opp en del eskimoer til å bli „nordbo-minded“.

Den alminnelige teori om at eskimoene skal ha utryddet de norrøne må disse ha hørt så mangen gang. *Eskimoene har en stor evne til å være av samme mening som en hvit mann*, og her falt det særlig lett fordi det hele lå i flukt med deres egen ønsketenkning (sidste udhævelse ved undertegnede).“

Og her er så min lille, absolut autentiske historie, som for ganske kort tid siden blev mig fortalt under et kaffeselskab i vort hjem. At få lejlighed til at høre en sådan historie forudsætter blandt andet det meget vigtige, at man kender fortælleren godt, har hans tillid og kan tale med ham på hans eget sprog – måske er bopladsfællesskabet nødvendigt, for at flere af disse betingelser kan fuldt opfyldes.

„For nogle år siden, ja, det må vel efterhånden være over tyve år siden, altså sådan noget som 1939, deltog jeg sammen med et par andre herfra og fra Kapisigdlit i en ekspedition til den indre del af Godthåbsfjorden, bl. a. for at undersøge

nordboruinerne ved *Ujaragssuit*. Så vidt jeg husker var det grev Eigil Knuth, der var leder af ekspeditionen.

Blandt deltagerne var der en grønlander fra Kapisigdlit, der var en stor spøgefugl. En dag under udgravningerne fandt han i nærheden af lejren et stykke vegsten, hvori der var ridset, og for os, der var vant til at være borte i ugevis på rensdyrjagter om sommeren, var der slet ingen tvivl om, hvad det var: en rensdyrjæger har været borte i længere tid, og så er han naturligvis kommet til at savne kvindeligt selskab. Det har fået ham til at skære en vellignende model af de kvindelige kønsdele i det lille stykke vegsten som naturligvis er blevet kastet bort inden afrejsen.

Spøgefuglen fra Kapisigdlit så sit snit til at lægge det ned i jorden på det sted, hvor grev Knuth arbejdede, så han ikke kunne undgå at finde det, da han vendte tilbage efter en pause i arbejdet.

Da grev Knuth fandt det lille stykke vegsten, drejede han det i hænderne og undersøgte det nøje, mens vi grønlandere så til, idet vi prøvede på at lade som ingenting. Siden kom han hen til os og spurgte, hvad det var for noget. Spøgefuglen var den eneste, der kunne svare. Han sagde, naturligvis med gravalvorlig mine og tonefald:

„Det er sådan, vore forfædre afbildede solen!“

Forklaringen blev ifølge min hjemmelsmand taget for gode varer til grønlandernes store morskab. — Hvis den står anført i et videnskabeligt værk, kunne dette måske give anledning til en korrektion!

Beretningen er altså givet på første hånd af en deltager.

Hornafjord — nøglen til en nyvurdering?

Gennem årtusinder har søfarende benyttet markante træk i landskabet som pejlemærker. Det kunne være bakker, bugter og vige, høje træer eller i nyere tider kirketårne, møller o. l. Også i Grønland er sådanne pejlemærker af stor betydning selv for den moderne skibsfart — hvor meget mere da ikke for middelalderens og vikingetidens snekker og knarrer, som hverken kendte til søkort eller kompas. Intet under heller, om særligt vigtige kendemærker har givet fjorde og bugter navn.

Derfor bør man, ved bedømmelsen af nordboernes navnemateriale, prøve at sætte sig i deres sted, og det lader sig forholdsvis let gøre, når man med skonnerter og rejsebåde står Vesterbygdens fjorde ind.

Fjordene i Vesterbygden var, regnede fra syd mod nord og her citeret efter Daniel Bruun i Meddelelser om Grønland 56 bind LVI, 1917 (s. 146 ff.):

Lysufjördr (med kirke på Sandnæs, nu Ámeralik),

Hornafjördr,

Andafjördr (med kirke, senere fundet i Pisigsarfik-fjorden),

Svartifjördr,
Agnafjördr (kirke ved Hóp, endnu ukendt),
Rangafjördr (kirke i Anavik, nu Ujaragsuit i Godthåbs-fjorden),
Leirufjördr,
Lodinsfjördr,
Straumsfjördr (kirke, endnu ukendt),
Eyarfjördr.

At *Lysufjördr* (Lysefjorden) (nr I på kortskitsen) er identisk med den nuværende Ameralik, anses for uomtvisteligt, man behøver blot at tænke på de rige fund i og omkring Sandnæs.

Om den næste i rækken, *Hornafjördr*, skriver Daniel Bruun:

„At H. har sit navn af et „horn“ eller spidst fjæld kan formodes.“

Han nævner mulighederne af Pisigsarfik-fjord, Hjortetakken, Sadlen eller – dog syd for Godthåb og i betragtning af enigheden om Lysefjordens placering udelukket – Kitdlåvat, tinderne ved Grædefjord. — — —

Det forekommer mig langt mere sandsynligt, at det er gået de gamle vikinger, som det i vore dage går de fleste, der første gang kommer sejlene fra det næs, hvor det nuværende Godthåb ligger: noget af det første, man bemærker, når den første fjordarm åbner sig mod øst, er en krummet, forneden bred, foroven sylespids, lidt skæv fjældtinde mod den østlige horisont. Uvilkårligt spørger man fartøjets mandskab om dets navn, og uvægerligt kommer det:

„Det ved jeg ikke, den har vist ingen navn.“

Med den forklaring slår man sig til tåls og glemmer den meget snart for de mange nye og storslåede indtryk.

Her er der imidlertid tale om et virkeligt „horn“ i modsætning til både Hjortetakken (den lille fjord indenfor var ubeboet i nordbotiden og ville følgelig næppe komme med i fortegnelsen, der må formentlig være tale om beboede fjorde af en vis betydning) og Sadlen (der i øvrigt ligger på en ø mellem flere fjordarme), som begge mister deres karakter af „horn“, når man kommer udenfor det nuværende Godthåb, som dengang endnu ikke var blevet „landets navle“, men blot et ubetydeligt næs, hvor der kunne stå ret svær sø, men hvor man dog stadig sejlede indenskærs.

Ved et tilfælde kom jeg selv til at sejle gennem denne fjordarm, som for den søfarende udefra naturligt må opfattes som en fjord, helt ind til dens bund i det nuværende Qôrqt, hvor der er fundet to nordboruiner.

Her må man huske, at meget kan tage sig anderledes ud på et kort end i virkeligheden. På en lille nordboskudes rullende dæk havde man ikke den oversigt, et land eller søkort giver, og selv om man i høj grad var sig verdenshjørnernes retning bevidst, var man ikke så forstokket i opfattelsen af nord som op og syd som ned, som

nutidens mennesker, der er alt for vant til at se et vægkort hængt op. Tidligere hed det ikke „ned til Tyskland“, men op. Læs f. eks. St. St. Blichers „Hosekræmmeren“, hvor den unge mand har været „oppe i det holstenske“. Synet på retninger var snarere bestemt af land og hav, men i øvrigt udefinerligt.

Hornafjödr skulle da efter denne opfattelse være fjorden fra mellem Godthåb og Sadeløen syd om Storøen ind til Qôrqut. (På vedføjede kortskitse afmærket med II).

På denne baggrund forekommer placeringen af Andafjödr, en kendt størrelse, der ellers kunne forekomme noget besynderlig, ganske velmotiveret, idet nordboskibet efter besøget i Qôrqut fortsætter op imellem Storøen og halvøen nord for Qôrqut ind til Kapisigdlit i Pisigsarfik-fjorden. Denne strækning kan med god ret opfattes som en fjord, naturligt afgrænset af Umanak-øen, og den lille kirkes placering, som er kendt, taler derfor. (III på kortskitsen).

Den fjerde fjord hed *Svartifjödr*, der vel må være „Sortefjorden“. Fjorden fra Umanak-øen vestover, muligvis helt ud til den del af Godthåbsfjorden, der ligger ud for Qugssuk eller måske endda hele vejen ud til Godthåb, har et ugæstmildt præg. Skumle fjeldsider, skyggefulde og stejle, næsten alle med ryggen til fjorden, gør navnet rimeligt. (IV på kortet).

Hvor lå Vesterbygdens tingsted?

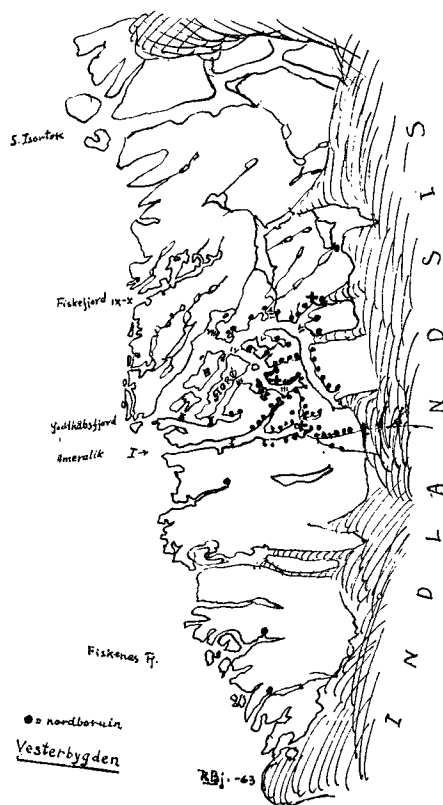
Den femte fjord er måske den mest spændende at få placeret, da dens eventuelle rigtige placering kunne medføre adskillige spændende konsekvenser:

Agnafjödr havde et „hóp“, som ifølge gammelt islandsk må opfattes som en bugt med et snævert indløb, hvor tidevandet kan strømme ud og ind. Der kan være tale om et indløb til en flod eller elv, som Thorfin Karlsevne fandt det i Vinland, eller der kan være tale om en havbugt med snævert indløb, i Danmark nærmest svarende til et „nor“, i Grønland „tasiussa“.

Ved dette hóp skal der have ligget en kirke, og (efter Ingstad) iflg. den islandske saga „Thorsteini Geirnefjufóstra“ tillige Vesterbygdens tingsted.

Ifølge foranstående kunne det med rimelighed antages, at der var tale om en gren af Godthåbsfjorden nord for udstedet Qôrnoq. Af eksempler fra Sydgrønland (Østerbygden) kan man se, at en fjord – naturligvis – ikke behøver at være meget stor for at have et navn. Lad os forsøge at „glemme“ de nuværende kort i den forstand, at det, der nu kaldes Godthåbsfjorden under et, ikke behøver at være opfattet som en helhed i ældre tider. Snarere havde det betydning, i hvilken rækkefølge skibet ville besøge de beboede pladser.

Da *Rangafjord* („den krogede“) gennem mange år har været identisk med Godthåbsfjorden, og da kirken i Anavik skulle ligge i Rangafjord, lyder det rimeligt, at Angafjord ligger mellem Ujaragssuit, hvor kirken i Anavik er fundet, og det, der

foran er betegnet som „Svartifjord“. Vi må da søge et hóp i disse egne.

Der er stadig uundersøgte muligheder f. eks. ved Itive, Pátussoq og Kangiussaq – og i øvrigt fandt jo Helge Ingstad to „nye“ ruiner ved Tasiussaq på vestsiden af denne fjord. På kortskitsen har jeg placeret V omkring Kangiussaq, i hvis omegn der efter hvad dette steds befolkning meddeler endnu findes „ukendte“ ruiner.

Rangafjord kan da være den krogede Kangersuneq, hvor en række nordboruiner er fundet, med Ujaragssuit Pávat.

Så vidt forekommer puslespillet mig at gå fint op. Derefter vil jeg vove mig ud på mere gyngende grund.

Leirufjördr (VII) har jeg efter nogen overvejelser placeret indenfor det store fjeld Ivnuajuagtoq, hvor der også findes nordboruiner, fordi denne fjord er meget *leret*, så meget, at det efter lokale udsagn skal være nærmest umuligt at sejle derind

i indervigen ved lavvande. Her er indgangen til vildrenens land, til den store elv (Kûgssuaq) og kæmpesøen Taserssuaq. Langt inde i indlandet er der fundet en nordboruin tæt under indlandsisen. Det kan næppe være den eneste, noget lokale udsagn i øvrigt bekræfter. Ligeså har der utvivlsomt været beboet længere nordpå, men spørgsmålet er, om ikke *Lodinsfjördr* må søges i Godthåbs-fjordkomplekset, f. eks. Qugssuk (VIII) eller måske snarere Qôrnup Suvdlua mellem Bjerneøen (B) og Storøen. En så betydelig fjord må dog have haft et navn, da den var beboet i hvert fald her ved Qôrnoq (ruin nr. 69). Qugssuk behøver ikke at være med i listen, i hvert fald er der ikke fundet nordboruiner der. På omtalte „rundrejse“ vil Qôrnup Suvdlua naturligt kunne benyttes som „sidste fjord“ efter besøget i nuværende Qôrnoq.

Konklusionen af dette falder i tråd med Helge Ingstads formodning om, at Fiskefjord kan have været *Straumsfjördr* (Strømfjorden) og dens nordlige gren Tasiussarssuaq muligvis „*Eyarfjördr*“ (Øfjord). (IX–X på kortskitsen).

Der skal have ligget en kirke i Strømfjorden, og dette forekommer rimeligt, alene på grund af den isolerede beliggenhed, såfremt der har været nogen bebyggelse i

dette område – og der er al mulig grund til at tro, at dette har været tilfældet, det er blot ikke fundet endnu. Her som andre steder kan meget være forsvundet, eftersom havet er steget, men noget er der sikkert at finde.

En ting, der afgjort taler derfor, er efter min mening, at eventuelle nordboere i Fiskefjorden ikke ville have levet så isoleret fra den øvrige del af bygden, som det umiddelbart kunne se ud til, idet der stadig er tradition for, at rensdyrjægere fra Godthåbsfjorden (især her fra Qôrnoq) mødes med folk fra Atangmik ude ved havet i Sukkertoppen distrikt over land, idet der skal være en glimrende forbindelse fra Qugssuk til det lave pas Ulamertoq nær Fiskefjorden, hvor mødet plejer at finde sted.

Det er velkendt, at den slags traditioner ofte kan ses i forbindelse med tilsvarende i nordbotiden, og som bekendt var nordboerne meget mere „indlands-minded“ end selv nutidens rensdyrjægere.

En „helhedsløsning“.

I dagens politik er „helhedsløsning“ blevet et fremtrædende slagord. Nærværende må da i al beskedenhed siges at være et forsøg til en „helhedsløsning“ vedrørende Vesterbygdens placering. På kortskitsen har jeg indtegnet indlandsisen som omslutende det, der efter foranstående skulle være Vesterbygden, idet det forekommer sandsynligt, at der også nordfor såvel som sydfor hovedbygden har været enlige gårde, hvor man vel for en stor del har levet af jagt og fiskeri. Man har på grundlag af oplysningerne om „seks døgn sroning“ fra Lysefjorden til Vesterbygdens begyndelse placeret denne ved Ikertoq-fjorden nær Holsteinsborg. Dette er ikke langt fra den gren af indlandsisen, der går ud til Søndre Strømfjord, og bygdens „begyndelse“ kan meget vel være markeret af en enkelt gård eller lignende „forpost“. Nordfor kom så „Nordrsetur“ med de vidtstrakte jagtmarker.

Der er ikke opgivet fjordnavne syd for Lysefjord, antagelig fordi der her kun har været tale om enkelte bebyggelser. Af samme grund behøver der ikke at være opgivet navne på de store nordligere fjorde som hørende til hovedbygden.

Her har de da levet i generation efter generation, og kun få og sparsomme meddelelser har vi om dem og deres virke. Meget må blive gætterier. Foranstående må også betragtes som et forsøg, gjort af en amatør i emnet, på at bringe lidt lys ind i det mørke, der hviler over de gamle nordboers historie her på den yderste forpost i polarlandene.

Jeg er forberedt på kritik, men kan jeg blot på et enkelt punkt have kastet lys over sagen, er formålet nået.